

ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Α' Ο μ ά δ α

α. α. ΣΩΣΤΟ β. ΛΑΘΟΣ γ. ΣΩΣΤΟ δ. ΣΩΣΤΟ ε. ΛΑΘΟΣ

A.2. α. Μέχρι το 1913, εννοούμε βασικά το εξωτερικό εμπόριο. Και καθώς αυτό το τελευταίο ήταν σχεδόν μόνιμα παθητικό για τη χώρα, η Ελλάδα δηλαδή αγόραζε από το εξωτερικό πολύ περισσότερα από όσα πωλούσε εκεί, το βασικό πρόβλημα ήταν το ισοζύγιο πληρωμών, η σχέση δηλαδή ανάμεσα στην αξία των εισαγωγών και των εξαγωγών.

β. «Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης). Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικό δικαίω». Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.

γ. Με τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τα χριστιανικά -ελληνικά- πλοία προστατεύονταν από τη ρωσική ισχύ και έτσι ευνοήθηκε η ραγδαία ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους.

B.1. Οι χώρες με τις οποίες η Ελλάδα ανέπτυξε στο διάστημα αυτό εμπορικούς δεσμούς ήταν, ως επί το πλείστον, τα βιομηχανικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης. Η Αγγλία απορροφούσε το σύνολο σχεδόν των εξαγωγών σταφίδας αλλά και ένα σημαντικό ποσοστό των μεταλλευμάτων (μολύβδου). Η Γαλλία αλλά και μικρότερα ευρωπαϊκά κράτη, όπως ήταν π.χ. το Βέλγιο, ακολουθούσαν. Αντίθετα, οι εμπορικές σχέσεις με την Οθωμανική αυτοκρατορία, αν και υπαρκτές, δεν βρίσκονταν στην πρώτη θέση από πλευράς όγκου και αξίας.

B.2. Οι πρωτοβουλίες και οι συγκροτημένες προσπάθειες για την είσοδο της ελληνικής ναυτιλίας στην εποχή του ατμού ξεκίνησαν μετά τα μέσα του 19ου αιώνα. Τα κεφάλαια που χρειάζονταν για την κατασκευή ή την αγορά και τη συντήρηση των ατμοπλοίων ήταν σημαντικά, με αποτέλεσμα να ανατραπούν οι παραδοσιακές εφοπλιστικές σχέσεις που ίσχυαν για τα ιστιοφόρα και να αναζητηθούν κεφάλαια μέσω εταιρειών και ισχυρών επιχειρηματικών σχημάτων. Το κράτος, οι τράπεζες (η Εθνική Τράπεζα ιδιαίτερα) και οι εκτός συνόρων ομογενείς συμμετείχαν ενεργά σ' αυτές τις πρωτοβουλίες. Παρ' όλα αυτά, η περιορισμένη διαθεσιμότητα κεφαλαίων και ο αυξημένος επιχειρηματικός κίνδυνος ανέστειλαν την ανάπτυξη της ελληνικής ατμοπλοΐας. Η παρουσία της άρχισε να γίνεται αισθητή μόλις την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα. Τα 97 ελληνικά ατμόπλοια του 1890 έγιναν 191 το 1901 και 389 το 1912. Η ανάπτυξη αυτή στηρίχθηκε στην κυριαρχία Ελλήνων επιχειρηματιών στις μεταφορές στην περιοχή του Δέλτα του Δούναβη αλλά και στην κίνηση στο ίδιο το ποτάμι.

Β' Ομάδα

Γ.1. α) Πολλές δεκαετίες, μετά την ανεξαρτησία της, η Ελλάδα εξακολουθούσε να μοιάζει περισσότερο με την Ανατολή παρά με τη Δύση, παρ' όλο που η τελευταία υπήρξε το ζητούμενο, το επιθυμητό, το σημείο αναφοράς όλα αυτά τα χρόνια. Απουσίαζαν τα ισχυρά κέντρα ανάπτυξης, οι «ατμομηχανές» της οικονομικής και τεχνικής προόδου. Πώς θα μπορούσαν άλλωστε να υπάρξουν, όταν απουσίαζαν όλα όσα ήταν αναγκαία και προαπαιτούμενα για τη δημιουργία τους; Η χώρα δεν διέθετε σημαντικές πρώτες ύλες, δεν είχε πλεονάζον ειδικευμένο ή έστω φθηνό εργατικό δυναμικό, η συσσώρευση κεφαλαίου, ιδιωτικού και δημόσιου, ήταν ισχνή και η εσωτερική αγορά περιορισμένη έως ασήμαντη. **Βάσει των προαναφερθέντων αιτιών, η ισχύς των εγχώριων Ελλήνων εμπόρων, είναι μικρότερη σε σύγκριση με τους Έλληνες της διασποράς, όπως επιβεβαιώνεται και από το κείμενο 1. Πράγματι, στην ανεξάρτητη Ελλάδα καθίσταται ως άρχουσα η αστική τάξη, ωστόσο περιορίζεται κοινωνικά, ιδεολογικά και οικονομικά λόγω περιορισμών που είχαν επιβληθεί από την οθωμανική κυριαρχία στο πέρασμα των αιώνων. Ο περιορισμός αυτός, μάλιστα, οφείλεται και στη διαρροή (των ικανότερων) στοιχείων προς τη διασπορά. Διαπιστώνεται, λοιπόν, η αδυναμία απόκτησης κοινωνικού κύρους και πολιτικής και διοικητικής πείρας της εγχώριας ελληνικής αστικής τάξης, παρά την αυξανόμενη συμμετοχή της στην πολιτική εξουσία μετά την ανεξαρτησία.**

β) Επιπλέον, η χώρα ανταγωνιζόταν τον εαυτό της. Σύμφωνα με το κείμενο 1, τα αστικά στρώματα της ομοιογένειας και της διασποράς αναπτύχθηκαν σε ένα γεωγραφικό χώρο, τον οποίο κατέλαβε μεταγενέστερα το νεοελληνικό κράτος. Οι Έλληνες, βάσει του δοθέντος κειμένου 2, αποτελούσαν την απόλυτη πλειοψηφία των χρηματιστικών και εμπορικών επαγγελματιών, τουλάχιστον σ' όσες περιοχές ήταν πρόσφορες ως προς τον ευρωπαϊκό καπιταλισμό, και μάλιστα αποτελούσαν το 30-60% των αστών στα σημαντικότερα εμπορικά κέντρα της αυτοκρατορίας, στο τέλος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Διέθεταν δε τις μισές βιομηχανικές επιχειρήσεις και έλεγχαν ένα σημαντικό μέρος του εξωτερικού εμπορίου. Έξω από τα σύνορά της υπήρχαν ισχυρά κέντρα ελληνισμού, πνευματικά, οικονομικά, παραγωγικά, τα οποία πολλές φορές κυριαρχούσαν στο χώρο τους αλλά και σε ευρύτερες περιοχές. Έλληνες, ελληνικά κεφάλαια και πλούτος υπήρχαν και αναπτύσσονταν από την Ουκρανία ως το Σουδάν, από το Δούναβη ως τον Καύκασο και από τη Σμύρνη ως την Κιλικία. **Η επιτυχία των Ελλήνων επικρατεί στην Αίγυπτο. Συγκεκριμένα, με τον οίκο Κασσαβέτη να κυριαρχεί στο εμπόριο της Άνω Αιγύπτου, απασχολώντας 1.000 υπαλλήλους και αποκτώντας το μονοπώλιο για την οργάνωση της ποταμοπολοΐας του Νείλου, καθώς και με τον οίκο του «Νικολόπουλου», που συγκέντρωνε τα προϊόντα της περιοχής. Πέρα από το προαναφερθέν παράδειγμα, οι Έλληνες διέθεταν και δυναμική χρηματιστηριακή και τραπεζική δραστηριότητα. Από τις 100.000 ιδρυτικές μετοχές της βρετανικής National Bank, οι 25.000 ανήκαν στον Έλληνα Σαλβάγο. Η συμβολή της ελληνικής αστικής εμπορικής τάξης υπήρξε καθοριστική στα λιμάνια της Μ. Θάλασσας και της Αζοφικής. Το ναυτικό των Ελλήνων, επίσης, κυριαρχούσε στα λιμάνια του Δούναβη μέχρι και τον 20^ο αιώνα.**

Για τους Έλληνες των περιοχών αυτών το μικρό ελληνικό βασίλειο ήταν για πολλά χρόνια μια κακή ανάμνηση μάλλον, ένας φτωχός και ίσως ανεπρόκοπος συγγενής. Οι δικές τους επιτυχίες φάνταζαν ολότελα ξένες σε σύγκριση με τη στασιμότητα και την ένδεια της μικρής Ελλάδας.

Χρειάστηκε να δυσκολέψουν γι' αυτούς οι οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, προς το τέλος κυρίως του 19ου αιώνα, για να ανακαλύψουν τη σημασία που είχε η φτώχη τους πατρίδα, ως ασφαλές καταφύγιο και ως πεδίο ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων.

[Στο μεταξύ η πρόοδος του εκτός των εθνικών συνόρων ελληνισμού ταλάνιζε το μικρό βασίλειο. Ενίσχυε την ιδέα ότι το υπάρχον κράτος δεν ήταν παρά μία ημιτελής κατασκευή, τα θεμέλια απλώς για κάτι μεγαλύτερο. Η «Μεγάλη Ιδέα» που εκπορεύθηκε απ' αυτήν την αντίληψη, δημιουργούσε προσδοκίες για ολοκλήρωση του εθνικού οράματος, που προϋπέθετε σημαντική διεύρυνση των συνόρων.]

Δ.1. Η διανομή των «εθνικών γαιών», αν και αποτελούσε γενική επιθυμία, συναντούσε πολλά προβλήματα στην πράξη. Γενικότερα, οι τάσεις οδηγούσαν στον πολυτεμαχισμό των εθνικών γαιών σε μικρές ή μεσαίες ιδιοκτησίες, λόγω ίσως και της απροθυμίας των πλουσίων να επενδύσουν σε γαίες, μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα. Στο πλαίσιο της αντιμετώπισης του προβλήματος των εθνικών γαιών, ψηφίστηκαν νομοθετικές ρυθμίσεις κατά την περίοδο 1870-1871.

Το ελληνικό κράτος, ήδη με την εθνικοποίηση της γης το 1828, μετά την ελληνική Επανάσταση, διαφοροποιείται από τα σύγχρονά του, καπιταλιστικά κράτη, σε ό,τι αφορά θέματα γεωργικής πολιτικής. Οι μεταρρυθμίσεις του 1870-1 είχαν παρόμοιο προσανατολισμό · να παρεμποδιστεί η δημιουργία μεγάλης γαιοκτησίας. Στόχος των νομοθετημάτων του 1871 ήταν να εξασφαλιστούν κατά προτεραιότητα οι ακτήμονες χωρικοί, με την παροχή γης, απαραίτητης για την επιβίωσή τους. Ταυτόχρονα, το κράτος προσπαθούσε να εξασφαλίσει, μέσα από τη διαδικασία της εκποίησης, τα μεγαλύτερα δυνατά έσοδα, που θα έδιναν μια ανάσα στο διαρκές δημοσιονομικό αδιέξοδο. Οι στόχοι ήταν αντιφατικοί και στην πραγματικότητα μόνο ο πρώτος επιτεύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό. Σύμφωνα με τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, οι δικαιούχοι αγρότες μπορούσαν να αγοράσουν όση γη ήθελαν, με ανώτατο όριο τα 80 στρέμματα για ξηρικά εδάφη και τα 40 στρέμματα για αρδευόμενα. Από το 1870 ως το 1911, **βάσει του νόμου του Μαρτίου 1871 του Υπουργού Σωτηρόπουλου**, διανεμήθηκαν 2.650.000 στρέμματα με 370.000 παραχωρητήρια, **ή 357.217 κλήροι, με αγοραία αξία 90.000.000 δρχ., σύμφωνα με την πηγή.** Οι φιλοδοξίες ή οι δυνατότητες των αγροτών για απόκτηση καλλιεργήσιμης έκτασης ήταν περιορισμένες αλλά και ο πολυτεμαχισμός της γης ήδη μεγάλος. Πρέπει να επισημανθεί ότι για τις περιοχές που χαρακτηρίζονταν ως φυτείες, ελαιόδεντρα και αμπέλια, ο μέσος όρος έκτασης των ιδιοκτησιών ήταν σαφώς μικρότερος εκείνων που προορίζονταν για καλλιέργεια δημητριακών.

Επρόκειτο όμως για σημαντική διανομή καλλιεργήσιμων γαιών, ιδιαίτερα αν συγκριθεί με τα 600.000 στρέμματα εθνικών γαιών που είχαν διανεμηθεί τα προηγούμενα χρόνια, από το 1833 μέχρι το 1870. Ωστόσο, μόνο το 50% περίπου του αντιτίμου των παραχωρούμενων γαιών πληρώθηκε τελικά στο κράτος από τους αγοραστές της εθνικής αυτής ιδιοκτησίας.

Τελικά, η αγροτική μεταρρύθμιση έλυσε το πρόβλημα της εθνικής γης, χωρίς όμως να θίξει τα τσιφλίκια της Αττικής (170.000 στρέμματα ή 40% περίπου του συνόλου). Οι γαιοκτήμονες των τσιφλικιών αυτών είχαν πετύχει με μια σειρά δικαστικών αποφάσεων να τους αναγνωριστούν τα δικαιώματα πλήρους ιδιοκτησίας. Όπως επισημαίνει ο Κ. Βεργόπουλος, η πρόοδος της μικρής αγροτικής οικογενειακής επιχείρησης, συνδεδεμένη με την εθνικοποίηση της γης που προαναφέρθηκε, είχε ως συνέπεια την ευρύτερη εθνικοποίηση της αγροτικής οικονομίας. Η πολιτική του ελληνικού κράτους υπέρ μιας μικροαγροτικής γεωργίας προηγήθηκε των αντίστοιχων πολιτικών των καπιταλιστικών κρατών, όπως αυτή εφαρμόστηκε από τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα.

Αποτιμώντας τη σημασία της αγροτικής μεταρρύθμισης του 1871, αξίζει ιδιαίτερος να αναφερθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος των Ελλήνων χωρικών της εποχής εκείνης αποκαταστάθηκαν ως ιδιοκτήτες στη γη που καλλιεργούσαν. Οι μικροί ιδιοκτήτες καλλιεργητές επιδόθηκαν, στις πιο κερδοφόρες καλλιέργειες και ιδιαίτερα σε εκείνες που προορίζονταν για εξαγωγή. Μέσα μια τριετία, περισσότερο από το 40% των καλλιεργούμενων εκτάσεων καλύπτονταν από φυτείες (σταφιδάμπελόνες, βαμβάκοφυτείες, καπνοφυτείες, κλπ.). Οι θετικές και άμεσες επιπτώσεις στην οικονομία υπήρξαν συνοψίζονται αφενός στην ραγδαία εισροή ξένου συναλλάγματος και στον πολλαπλασιασμό των εσόδων του Δημοσίου από τους τελωνειακούς δασμούς εξαγωγής. Παρά τις σημαντικές βελτιώσεις που σημειώθηκαν στον αγροτικό τομέα στην περίοδο αυτή, η γεωργία θα συνεχίσει ακόμη για καιρό να υποφέρει από βασικές ελλείψεις